

PHILIP MATYSZAK

VERGETEN VOLKEREN

VERLOREN CULTUREN OP DE KAART GEZET

Philip Matyszak

Vergeten volkeren

Verloren culturen
op de kaart gezet

Uitgeverij Omniboek

Introductie
Een vergeten wereld tot leven wekken 6

DEEL I

De eerste beschavingen

2700–1200 v.Chr.

De Akkadiërs	18
De Amoriëten	24
De Kanaänieten	30
De Elamieten	36
De Hethieten	42
De Hyksos	48
De Zeevolken	54

DEEL II

Van Assyrië tot Alexander

1200–323 v.Chr.

De verloren stammen van Israël	66
De Arameeërs	72
De Filistijnen	78
De Doriërs	84
De Frygiërs	90
De Illyriërs	96
De Lydiërs	102
De Sicelen	108
De Meden	114
De Chaldeeën	120
De Koesjieten	126
De Bactriërs	132

Vorige pagina: *Antropoïde sarcofaag uit een begraafplaats in Dayr-al-Balah, eind-Kanaänitische periode, 13de-14de eeuw v.Chr.*

Volgende pagina's: *Hoewel het Jordaanse Petra de beroemdste Nabatese locatie is, bevond een ander centrum zich in Madain Saleh, in Saudi-Arabië, waar deze in een rots uitgehouwen tombe staat.*

DEEL III

De opkomst van Rome

753 v.Chr.–235 n.Chr.

	138
De Thraciërs	144
De Epiroten	150
De Sabijnen	156
De Samaritanen	162
De Garamanten en de Numidiërs	168
De Sarmaten	174
De Nabateeërs	180
De Keltiberiërs	186
De Galaten	192
De Arverni	198
De Catuvellauni	204
De Iceni	210
De Bataven	216
De Daciërs	222

DEEL IV

De val van het West-Romeinse Rijk

235–550 n.Chr.

	228
De Alanen	234
De Vandalen	240
De Visigoten	246
De Ostrogoten	252
De Alemannen	258
De Juten	264
De Hephthaliëten	270
Epiloog	276
Verder lezen	278
Illustratieverantwoording	282
Register	284

Deel I

De eerste

beschavingen

Beginnende rijken

in Mesopotamië

en Egypte

- 18 **De Akkadiërs**
De eerste stichters van een staat
- 24 **De Amorieten**
'Stichters' van Babylon
- 30 **De Kanaänieten**
Israël vóór de Israëlieten
- 36 **De Elamieten**
Het rijk vóór de Perzen
- 42 **De Hethieten**
Heersers over Anatolië
- 48 **De Hyksos**
Het volk dat Egypte binnenviel
- 54 **De Zeevolken**
Riders of the Storm

Wat is een beschaving nu eigenlijk? Een beschaving bestaat in essentie uit een grootschalige samenleving en steden en staten die meestal hiërarchisch georganiseerd zijn. Een beschaving heeft heersers die – doorgaans samen met priesters en een elite van krijgers – regeren over landarbeiders en ambachtslieden. Zij beheren de rijkdom en houden op die manier de ongelijkheid in stand. Uiteraard behelst een beschaving fatsoenlijke wegen en riolen, maar ze draait evengoed om belastingheffing en sociale orde, om technologische vernieuwing – vooral: wapentuig – en vaker wel dan niet om het in naam van de ‘voortgang’ uit de weg ruimen van ‘mindere volkeren’.

Dit verhaal begint op het moment dat mensen in Mesopotamië voor het eerst in groten getale gingen samenleven. In feite waren het hun ideeën die zich westwaarts verspreidden, onderweg volkeren veranderden en door hen werden veranderd. Ons verhaal eindigt met migratiegolven van op drift geraakte volkeren die Europa vanuit het noorden en oosten binnenrollen. Maar deze indringers verwoestten de beschaving niet. Integendeel: ze werden erin opgenomen, net zoals duizenden jaren eerder de eerste stichters van grote rijken opgingen in Soemer.

Kijken we naar de vroege geschiedenis van Mesopotamië – wat in klassiek

Grieks letterlijk het land ‘tussen twee rivieren’ betekent, en zowel het hedendaagse Irak als delen van Syrië beslaat – en de Levant, dan is onze eerste indruk er een van chaos en verwarring. Steden lijken in een mum van tijd op te komen en onder te gaan; en mensen met vreemde namen maken bliksemoptredens op het toneel van de geschiedenis. Het blijkt al lastig de ontwikkelingen in de grote beschavingen te volgen, laat staan die van kleinere stammen en landen.

Dat heeft twee oorzaken. Ten eerste was Mesopotamië in die beginjaren een ronduit verwarrende plek, en dat gold des te meer voor de gebieden aan haar noord- en westkant. Steden waren nieuw, de beschaving moest wennen aan het leven in steden. Basisprincipes zoals bestuur, wettelijke voorschriften en archivering moesten vanaf nul worden uitgedacht. Daar kwam nog bij dat de vernieuwers in deze vroege steden niet met rust werden gelaten. Grote nederzettingen trokken golven migranten aan, vaak vanuit het noorden. En al deze nieuwkomers, of ze nu in vrede of gewapend kwamen, moesten geïntegreerd worden in deze toch al complexe culturele smeltkroes.

De tweede reden waarom deze periode zo chaotisch oogt, heeft van doen met het ‘telescopische’ perspectief van de geschiedenis. Onbewust zijn

we geneigd ons voor te stellen dat de ‘antieke geschiedenis’ zich lang geleden min of meer gelijktijdig voltrok. Zelfs zij die bekend zijn met het werk van de klassieke Griekse historicus Herodotos (ca. 484-425 v.Chr.) worden misschien verrast door het besef dat toen hij de piramiden van Gizeh zag, die bouwwerken al half zo oud waren als ze nu zijn. Zoals we zullen zien, beschrijft Herodotos een Babylonische koning met een voorliefde voor archeologie. Het is even wennen aan het idee dat de heerser van een beschaving zo oud dat archeologen verguld zijn wanneer ze enig restant van haar bestaan ontdekken, zelf ook gepassioneerd was over het opgraven van oude overblijfselen. Maar indertijd waren de artefacten die hij blootlegde nog ouder dan de ruïnes van zijn eigen beschaving vandaag de dag zijn.

Doordat archeologen en wetenschappers telkens weer nieuwe ontdekkingen doen, is onze kennis over de eerste beschavingen constant in ontwikkeling. Studieboeken van slechts tientallen jaren oud zijn nu alweer toe aan een ingrijpende herziening. Geen wonder dus dat Mesopotamië overkomt als een overrompelende plek. Zelfs de geschiedenis van het oude Egypte, die we toch vrij helder in kaart lijken te hebben, kent relatief chaotische onderbrekingen die historici ‘tussenperioden’ noemen – dat is vakjargon voor ‘perioden waarvan we

geen flauw benul hebben wat zich erin afspeelde’. Dat maakt het nog belangrijker dan anders om onze vergeten volkeren in een schema van tijd en plaats te vatten.

Het is geen toeval dat de beschaving zich als eerste ontpopte aan de Tigris en de Eufraat in Mesopotamië, en enige tijd later aan de Nijl in Egypte. In Mesopotamië groeiden gewassen alleen met behulp van irrigatie. En voor die irrigatie dienden grote aantallen mensen samen te werken. Niet alleen kregen dankzij dergelijke georganiseerde inspanningen de arbeiders te eten die de irrigatiekanalen groeven en in stand hielden, maar het zorgde ook voor een surplus aan landbouwproducten dat de hongerige monden in de eerste steden kon voeden. Idem dito in Egypte, waar de arbeid centraal werd georganiseerd om de bodem te bewerken die vruchtbaar was dankzij de jaarlijkse overstroming van de Nijl.

In zowel Egypte als Mesopotamië stelden de geografische omstandigheden de heersende elites in staat de collectieve activiteit in goede banen te leiden. Juist dat was doorslaggevend voor het ontstaan van de eerste steden, staten en rijken. Daarnaast lijkt klimaatverandering een rol te hebben gespeeld: na een snelle daling van de zeespiegel na 3500 v.Chr. zakte het debiet van de grote rivieren, waardoor de aanleg van kanalen

geïntensiveerd moest worden. De steden die de schaarse middelen het best benutten, kregen de overhand dankzij een combinatie van hun macht en hun ontwikkelingsniveau. Voor zover we weten werd Uruk, met een uitstekende ligging bij de Eufraat in Zuid-Mesopotamië, rond 3500 v.Chr. de eerste stad ter wereld. Op het hoogtepunt van zijn macht besloeg Uruk, hoofdstad van de Soemerische beschaving, een gebied tweemaal zo groot als klassiek Athene. Er woonden destijds maar liefst 50.000 mensen binnen haar muren.

Om deze steeds complexer wordende economie te reguleren, vonden de Soemeriërs het eerste schrift uit. Dit was het spijkerschrift: de wigvormige tekens werden gevormd door met een van riet gemaakte schrijfpriem in tabletten van zachte klei te drukken. Deze kleitabletten zijn vrijwel onverwoestbaar, zeker wanneer ze hard gebakken werden tijdens een van de vele grote branden waardoor de vroege steden werden geteisterd. Archeologen zijn de Soemeriërs eeuwig dankbaar vanwege die kleitabletten. Daarop zijn namelijk tienduizenden verslagen van feiten en gebeurtenissen van duizenden jaren geleden in de opeenvolgende staten en rijken in het Midden-Oosten bewaard gebleven.

De **Akkadiërs**, die een Semitische taal spraken, stichtten de eerste staat ter

wereld. Daarover regeerden ze vanuit de verloren gegane stad Akkad. Voordat de Akkadiërs rond 2190 v.Chr. uit beeld verdwenen, heersten ze 150 jaar lang niet alleen over de Soemerische stadstaten in het zuiden, maar zelfs over heel Mesopotamië. Daarna wordt de Mesopotamische machtspolitiek gekenmerkt door de rivaliteit tussen twee nieuwe machtscentra. Want na 1800 v.Chr. stichtten de Babyloniërs in het zuiden en de Assyriërs in het noorden rijken die met elkaar wedijverden. Dankzij een onbekend, seminomadisch volk uit Syrië, de Amorieten, kon Babylon uitgroeien tot een groot rijk. Dit gebeurde in het bijzonder onder Hammurabi, de beroemde wetgever van de stad.

Inmiddels waren er ook aan de westelijke en oostelijke randen van het Midden-Oosten machtscentra ontstaan. De Anatolische **Hethieten** bleken sterk genoeg om in 1595 v.Chr. Babylon te plunderen, terwijl de **Elamieten** uit de Iraanse hoogvlakten een voortdurende plaag vormden voor de Mesopotamiërs van het laagland (eenmaal, in 694 v.Chr., wisten de Elamieten zelfs kortstondig Babylon te veroveren).

Vergeleken met het vaak onthutsende komen en gaan van Mesopotamische rijken en staten, kan de ontwikkeling van de Egyptische beschaving bedrieglijk rechtlijnig overkomen. De vereniging

van Opper-Egypte en Neder-Egypte in 3100 v.Chr., ten tijde van het Oude Rijk, mondde zo'n 600 jaar later uit in de bouw van de piramiden van Gizeh: een spectaculair toonbeeld van de macht van een in hoge mate gecentraliseerde staat. Ook de Egyptenaren waren echter niet immuun voor ontwrichting veroorzaakt door indringers. Rond 1650 v.Chr. werden ze vanuit het noorden welhaast onder de voet gelopen door de mysterieuze **Hyksos**. In de daaropvolgende eeuw moesten ze leren leven met de schande van buitenlandse overheersing. Uiteindelijk verdreven de Egyptenaren de indringers, al waren ze slim genoeg om hun vernieuwingen op het gebied van landbouw en wapentuig te behouden.

De nieuwe Egyptische dynastie stichtte rond 1550 v.Chr. het Nieuwe Rijk. Dit Rijk was zijn naam waardig; het zette regelmatig campagnes op touw om zijn grenzen te verleggen in de Levant in het noorden en in Nubië in het zuiden. Dit militaire machtsvertoon bracht de Egyptenaren onder Ramses II in conflict met de Hethieten, wat onder meer leidde tot de zogeheten 'eerste veldslag in de geschiedenis', rond 1274 v.Chr. in het Syrische Kadesh. Waarschijnlijk dolven de Egyptenaren het onderspit, al deed Ramses het anders voorkomen: op tempelmuren door het hele land werden monumentale beelden van zijn glorierijke overwinningen uitgebeiteld.

Deze grootmachten vochten om gebieden in de Levant die millennia lang door de **Kanaänieten** werden bezet. Maar omstreeks 1200 v.Chr., na wat onder historici 'de neergang aan het einde van de late bronstijd' heet, roeiden de ongrijpbare Zeevolken de Hethieten uit en stortten ze Egypte in chaos. De gevechten tussen de Zeevolken en de gemeenschappen op wie ze het gemunt hadden, waren wreder, maar zeker niet intenser dan het debat tussen hedendaagse historici over waar de Zeevolken vandaan kwamen en wat hen motiveerde.

Wat wel vaststaat, is dat de **Zeevolken** zogenaamde donkere eeuwen teweegbrachten, die 300 jaar aanhielden. Vervolgens ontstonden de staten en rijken van de nieuwe ijzertijd, waarmee weer een nieuw hoofdstuk aan het verhaal van de menselijke beschaving werd toegevoegd.

EEN KRONIEK VAN VEERTIG ANTIEKE BESCHAVINGEN, DIE UITLICHT WAARIN ZIJ VOORTLEVEN IN DE MODERNE SAMENLEVING

De antieke wereld rond de Middellandse Zee en in het Nabije Oosten heeft vele grote beschavingen zien opbloeien en ten onder zien gaan. Sommige daarvan kennen we, zoals de Romeinen, de Assyriërs en de Egyptenaren, maar veel volkeren zijn ten onrechte vergeten. Onze geschiedenis is doordeesemd van verschillende culturen die zich ontwikkeld hebben door de tijd heen, soms geassimileerd zijn of veranderd, en die uiteindelijk onze manier van leven hebben vormgegeven. Maar voor elke cultuur die we nog kennen, staan er zeker evenveel die we niet kennen.

In *Vergeten volkeren* gaat Philip Matyszak in op de beschavingen die niet in de geschiedenisboeken staan, maar die wel een belangrijke rol hebben gespeeld in de ontwikkeling van de moderne samenleving. Dit boek biedt een overzicht van de Hyksos tot de Hephtalieten, en geeft daarmee een uniek inzicht in de menselijke geschiedenis van 3000 v.Chr. tot 550 n.Chr. Door de talloze kleurenafbeeldingen van voorwerpen en kunstwerken en veertig speciaal voor dit boek vervaardigde kaarten wordt de lezer uitgenodigd een duik in het verleden te nemen. Elk hoofdstuk neemt een specifieke cultuur onder de loep en laat zien wat die bewerkstelligde. Een prachtig boek om je in onder te dompelen en over na te denken, voor iedereen die geïnteresseerd is in oude geschiedenis.

Uitgeverij Omniboek

WWW.OMNIBOEK.NL

NUR 683

ISBN 978 94 0191 687 5

9 789401 916875